

ment, la inabdicada vocació espanyola dels intel·lectuals catalans d'aquells temps, en cap cas no tocats de propòsits declaradament secessionistes.

I també, segonament, que, en justa proporció, l'hagués contrastada majorment amb l'actitud pràcticament unànime de llurs homòlegs espanyols. Afectats tots ells, en major o menor mesura, de la que bé cabria anomenar síndrome Tubino: la consistent a mostrar (segons fa aquest autor a la seva cabdal *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*, 1880) tant d'interès merament culturalista per la producció literària en la llengua del país, com alhora rebuig frontal envers qualsevol intent de sostreure aquesta de la situació diglòssica en què vegetava i de l'estat de subordinació a què es trobava sotmesa.

Encuriosiment, doncs, sí, entre la intel·lectualitat espanyola d'aquell antany, per una creació cada cop més estàlvia de les limitacions pròpies del folklorisme dialectal i més amatent als grans corrents europeus coetanis.

Però també hostilitat gradualment manifesta envers l'ús elevat de la llengua subalternativa i, sobretot, envers la politització d'un catalanisme que, almenys llavors, sols aspirava a exportar el seu projecte reformista a la resta d'Espanya, sens per això haver de renunciar al bastiment d'una identitat pròpia.

Cloure els ulls a una tal dinàmica de velada prepotència i de subtil menyspreu entre *cabezas pensantes de la Nación* envers el cas català, i resistir-se a fer-ne la subsegüent anàlisi (una de molt més crítica que no la simple relació expositiva a què es limita Sotelo), és ignorar a gratcient o a la insabuda la repetició *ad nauseam* (si no més) que a hores d'ara és produeix de la mateixa història.

I certament que l'obra aquí ressenyada fa més per l'entesa en el present, a través del coneixement del passat, que molta de la fullaraca de circumstàncies que ara i adés s'esventa sots semblant pretext de diàleg entre cultures, etc. Però, tot i amb això, és l'obra de Sotelo una que es queda curta, perquè amaga l'ou de llavors i, doncs, obscureix el de l'avui.

Persisteix ara només el dubte, en tot cas, de si, ponent enllà, obtindrà aquest consistent estudi de Sotelo el mateix ressò, com a mínim, que, almenys aquí, mereix que se li prodigui...

MOLAS, Joaquim: *Emili Molas i Bergés. 1870-1918*, Ripoll: Om Serveis Editorials, 2014

JOSEP M. DOMINGO
Universitat de Barcelona
jmdomingo@ub.edu

Joaquim Molas, tan resistent a l'autobiografia, publicava a darrers de 2014 un breu report sobre el seu avi Emili Molas i Bergés (Barcelona, 1870-1918): un volum de només vuitanta pàgines, generoses d'imatges i de molt acurada factura,

que deu tenir alguna cosa d'allò que Said (i abans Adorno) van anomenar «estil tardà»: aquell en què els creadors, en la certesa del seu final vital, en un present encaïllat, esmolten, substancien i diluciden. Molas, creador conspicu, s'hi aplicava tant a una exploració sobre orígens i principis seus com, alhora, a tancar amb una autoritat singular (la del document familiar) un interès continuat sobre la cultura popular contemporània explanat ja a mitjan dels seixanta (MOLAS 1965) i sintetitzat el 1986 al volum VIII de la *Història de la literatura catalana* que ell mateix dirigeix. Joaquim Molas, explicava ara, era nét d'«un modest artesà amb consciència d'obrer i fortes conviccions catalanistes, republicanes i cooperativistes» (p. 17). Un poema seu, «Íntima», hi al·ludia categòricament:

Jo sóc l'obrer que amb mans calloses canto,
com l'alosa al matí les seves penes,
i meves les entenc les de la meva pàtria,
que viu esclava, com jo, poguent ser lliure. (p. 49)

Aquest poeta-obrer manté respecte de la cultura lletrada la fascinada admiració de l'autodidacta: del *pobre* que s'hi aplica i hi fia altes capacitats formatives i emancipatòries. Al poema suara esmentat Emili Molas refereix com

Robant al temps lo poc que per a mi em queda,
amb mos amics la ciència compenetro:
[...]
m'ensenyen a ser bo, amb altres llibres. (p. 49)

Llibres, doncs: Emili Molas, com s'escau, es fa una biblioteca que, després de successives devastacions, el seu nét Joaquim assaja de reconstruir *grosso modo*: hi havia

els quaderns de les *Flores de estío*, de Clavé, i de les *Gatades*, de Pitarra, *Lo trobador de Montserrat*, de Balaguer, els *Cants íntims*, d'Apel·les Mestres, les *Doloras*, de Campoamor, narracions de Feliu i Codina i Joan Pons i Massaveu, el Tartarín de Daudet i moltes novel·les de Zola. Als quals caldria afegir alguns reculls dedicats de Marinelló i de Busquets i Punset, uns números de «L'Avenç» dels anys 90, alguns quaderns de la «Biblioteca Popular de l'Avenç» i de la «Lectura Popular», de Francesc Matheu, i alguns volums de l'edició popular de les obres completes de Verdager. La *Barcelona a la vista*, de Gimbernau [sic]. I, sobretot, un conjunt de síntesis històriques de divulgació, publicades en forma de folletí, sobre alguns dels grans temes de la història universal, com *El siglo de Luis XIV*. O *La revolución francesa*. I curiosament un *Isopet*, no sé si heretat (ps. 24-25).

No és només lector: és l'obrer que canta «com l'alosa al matí» i manté la il·lusió d'un reconeixement públic: mai no deixa d'escriure i sobretot al llarg dels 90 pu-

blica versos a la premsa popular i estrena peces teatrals en centres obrers. I fa colla amb Manuel Marinell i Marià Escriu, amb els quals funda *L'Aplech* (1891), revista efímera. Els versos s'acullen als usos i als valors del catalanisme literari (uns d'aquests versos són, apunta Joaquim Molas, «com [...] un eco de Guimerà», p. 23), el teatre als de l'escena popular. Els quatre números de *L'Aplech* eren «presidits sempre per una patum que obria el número i marcava el terreny (F. Soler, V. Balaguer, J. M. Codolosa, F. P. Briz)» (p. 27): una estratègia semblant a la de la coberta al·legòrica de la «Biblioteca Popular Catalana» (1893-1894). Molas (Emili) i Escriu (que, segons sembla, l'apadrina) fan amb retalls encolats de les seves col·laboracions a premsa llibres facticis: el de Molas s'intitula *Del meu cap*.

Molas (Joaquim) s'incomodava amb algunes teories sobre el catalanisme literari i sobre la cultura de la renaixença reactivades els darrers anys que insistien en el seu caire exòtic, com a constructes *burgesos*, respecte de la cultura popular. El 1995 Joan-Lluís Marfany havia publicat *La cultura del catalanisme*. El 1998 *L'Avenç* transcrivía una conversa entre Marfany, Joaquim Molas, Josep M. Muñoz i Joaquim Nadal sobre el «catalanisme popular»: «Jo em nego a admetre que el meu avi, que era obrer, fos un reflex del catalanisme de la burgesia, simplement», hi protestava Molas (BADIA & MUÑOZ 1998: 47a). El cas del seu avi Emili testimoniava, en efecte, la impregnació que els usos culturals populars havien rebut dels del catalanisme renaixencista. I unes lliçons que extreïa dels papers de l'avi Emili eren les de les condicions d'osmosi dels usos culturals i de la capacitat inculcadora del renaixencisme i del catalanisme consegüent i, doncs, de la seva condició transversal: l'obrer Emili Molas, que fantasiava amb una seva existència literària, percebia la cultura del catalanisme com un possible literari perfectament funcional per a la seva ubicació en l'espai públic, naturalitzava la literatura del catalanisme amb tot el seu equipatge lingüístic, estilístic, temàtic, institucional, d'agents, de matrius de sentit i de narratives possibles. Emili Molas era inscrit en una comunitat interpretativa que havia rebut i integrat gestos i continguts del catalanisme renaixencista. Com, distàncies guardades, el Josep Lluís de *La Tramontana* —de la qual Molas va ser col·laborador, val a dir (ps. 27, 59). A la llum dels papers de l'avi, Joaquim Molas veia confirmada la idea de la continuïtat de les formes de la cultura popular i de la seva capacitat d'absorció— d'absorció, també, de la cultura del catalanisme. Ara que sabem que hi havia «obres de Hoggart» a la llista de llibres que Joaquim Molas havia recomanat de llegir al jove Castellanos (de llegir i «d'entendre», puntualitzava Castellanos) (MAMBRILLAS 2015: 55) és fàcil de recordar que es tractava d'una idea medul·lar del Richard Hoggart de *The Uses of Literacy* (1957).

Joaquim Molas lliurava discretament una peça que tenia en reserva de feia anys. En aparença, un Molas tardà empenia una exploració personal per a la qual esmolava recursos, substanciava temes i dilucidava uns orígens —i fins a quin punt orígens (allò donat) i principis (allò triat) anaven lligats. Tardanament recomponia vida i obra en el retorn al punt liminar d'uns papers familiars que l'havien acompanyat sempre i que ara projectaven a lectures i a projectes seus

(Verdaguer, el modernisme, l'avantguarda, el realisme històric, la historiografia literària, «Les Millors Obres de la Literatura Catalana») la condició de vastos excursos. Eren, per a Joaquim Molas, papers especialment investits de valor: investits d'una aura làrica, però també d'un valor històric que instava a considerar. Potser també ens eren lliurats com a lliçó darrera: com a sol·licitació a atendre a la variabilitat de les particions de l'espai i del temps, i al poder que la memòria detenta sobre mots i imatges —Mnemosyne, en efecte, presidint la clausura de l'obra de Molas com presidia l'entrada de la biblioteca de Warburg. Sí que, en qualsevol cas, la visible satisfacció amb què Molas ofería als amics l'acurat opuscle que havia dedicat a aquells papers familiars suggeria el goig del deure acomplert.

BIBLIOGRAFIA

- MOLAS (1965): Joaquim Molas, «La qüestió de la cultura popular», *Serra d'Or*, any VII, núm. 9 (setembre), ps. 685-686, [recollit, amb esmenes, a J. Molas, *Obra crítica II*, Barcelona, 1999, ps. 338-343].
- BADIA & MUÑOZ (1998): J. Badia, J. M., «Joaquim Nadal conversa amb Joaquim Molas i Joan Lluís Marfany sobre el catalanisme popular», *L'Avenç*, 229 (octubre), ps. 46-52.
- MAMBRILLAS (2015): I. Mambrillas Finestra, «Entrevista a Jordi Castellanos a propòsit de Raymond Williams», *Els Marges*, 105 (hivern), ps. 54-64.

BRUNET, Manuel: *El meravellós desembarcament dels grecs a Empúries. L'Empordà i els empordanesos*, Francesc Montero (ed.), Girona: Diputació de Girona, 2014; «Col·lecció Josep Pla» 34.

PERE MONTALAT
 Oficines Lexicogràfiques
 pmontalat@iec.cat

L'atzar ha volgut que la nova edició d'*El meravellós desembarcament dels grecs a Empúries* i de *L'Empordà i els empordanesos*, de Manuel Brunet, coincidís en el temps amb el centenari de la creació de la Mancomunitat de Catalunya, organisme a l'empara del qual es consolidaren les principals institucions culturals de la Catalunya contemporània i al capdavant de totes elles, l'Institut d'Estudis Catalans.

A l'etapa fundacional de l'Institut l'arqueologia va tenir un paper molt rellevant. L'any 1907 la Junta de Museus de Barcelona, amb el suport acadèmic de l'Institut, va adquirir el jaciment d'Empúries, i el març de 1908 s'hi inicià una campanya d'excavacions promoguda per Josep Puig i Cadafalch. Els treballs